

УДК 332.365+332.368

Тютюнник Г. О.

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень Національної академії наук України

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Проведено дослідження теоретичних питань щодо екологічних та економічних аспектів забезпечення якості земель сільськогосподарського призначення. Визначено наслідки впливу антропогенного навантаження на сільськогосподарські землі. Запропоновано шляхи рішення проблеми екологічної кризи і підвищення якісних показників земель.

Ключові слова: якість земель, землі сільськогосподарського призначення, еколого-економічні аспекти.

Постановка проблеми. Серед найбільш складних глобальних проблем сьогодення є проблема забруднення навколишнього середовища радіонуклідами, хімічними відходами, та шкідливими речовинами. Як і кожна країна світу, Україна знайома з цією проблемою, оскільки на долю нашої країни припала катастрофа на Чорнобильській АЕС, результатом якої виявилось забруднення сотень тисяч гектарів сільськогосподарських земель. Але вплив людини на природу не уповільнився, і забруднення земель продовжує здійснюватися у широких масштабах від великих промислових підприємств до пересічних громадян.

Сьогодні поверхня землі відчуває саме незначне і не дуже небезпечне техногенне навантаження. Всі забруднення і порушення ґрунтового покриву, зміни його хімічних і фізичних характеристик, пригнічення життєдіяльності мікроорганізмів, і як результат, зниження родючості ґрунтів обіймає у собі поняття деградація ґрунтів.

Кожного року на землю потрапляє б 90 млрд. т техногенних викидів. До початку теперішнього часу загальна маса забруднювачів перевищила 4000 млрд. т, що відносно маси біоти біосфери [1, с. 77-80].

У процесі використання земельних ресурсів може бути завдана шкода докільку внаслідок забруднення та засмічення земель або їх псування. Забруднення земель визначається законом як явище, в процесі якого в ґрунтах і ґрунтових водах в результаті антропогенного впливу накопичуються пестициди і агрохімікати, важкі метали, радіонукліди та інші речовини, вміст яких перевищує природний фон, і як результат призводить до їх якісних або кількісних змін. Таким антропогенним впливом є забруднення їх хімічними, біологічними та радіоактивними речовинами, засмічення побутовими та промисловими відходами, неочищеними стічними водами, порушення природного стану земель, здійснене без обґрунтованих проектних рішень, ухилення від виконання вимог встановленого режиму використання земель, використання земель способом, що погіршує їх природну родючість [2, ст. 1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок в опрацювання тематики щодо охорони земель від забруднення, вже зроблено такими дослідниками як П.Ф. Кулинич, Г.І. Балук, В.І. Андрейцев, Т.П. Галушкіна, А.П. Гетьман, В.І. Семчик, С.Б. Гавриш, М.В. Шульга, В.В. Носік, Ю.С. Шемшученко [3, с. 84-89].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Основні антропогенні чинники впливу на земельні ресурси включають освоєність сільськогосподарства, особливо земельну розораність, ерозійні та інші деградаційні процеси, забрудненість ґрунтів.

Освоєння земель сільським господарством разом з їх інтенсивною хімізацією не зумовлює відновлення ґрунтів. Україна характеризується чи не найвищим рівнем розораності земель серед західно-європейських країн. Притаманне для сільського господарства України екстенсивне землекористування не покращує складену екологічну ситуацію, і має можливість спричинити подальший процес руйнування унікальних сільськогосподарських угідь.

Сільськогосподарська освоєність України в 2011 р. складала 69,8%, розораність – 53,8%. У 2011 р. також було здійснено проведення дослідження на санітарно-хімічні показники, не відповідність санітарним нормам з яких склала 4,5%, та на солі важких металів – 7,5%, у тому числі на бактеріологічні показники та на гельмінти, з яких 4,9% і 2,9% не відповідали санітарним нормам. Ґрунт було досліджено на пестициди, з яких 2,4% не відповідали нормам відповідно [4, с. 100-108].

Мета статті. Метою статті є визначення економічних і екологічних аспектів впливу, забезпечення дотримання їх з метою покращення якості земель сільськогосподарського призначення.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку зі значним забрудненням земель і ерозійними процесами, які спричинює господарська освоєність, широке практичне значення у шляху до отримання еталонних форматів земель мають такі показники ґрунтів, як генезис ґрунтового покриву і потенціальні границі втрати його від ерозії, кількість гумусу, води, якість обробітку ґрунту (розпушення, обертання скиби, переуцілювання, кришіння), технологічні показники ґрунту (твердість, об'ємна маса, щільність), водний режим (водопроникність, вологість, запаси вологи перед сівбою і згідно фазам рослинного розвитку), наземна засміченість посівів ґрунту і потенційна, економічні показники (витрати палива, продуктивність праці, урожайність, ресурсо- і енергозбереження, собівартість) [5, с. 336-340].

Еталонне землекористування являє собою результат вирішення проблеми вірного планування різних типів землекористування і поліпшення їх фізичних та просторових умов з метою оптимального використання і охорони природних ресурсів протягом тривалого часу, із врахуванням бажань і потреб сучасного і прийдешніх поколінь.

Економічні аспекти підвищення якості земель сільськогосподарського призначення є винятковою проблемою економіки природокористування. Прямування до еталонних земель є питання пов'язане з формулюванням ефективності природоохоронних заходів та вибором раціонального співвідношення природоохоронних витрат й заданого економічного збитку. Це все являє собою пошук суспільної поступки між природоохоронною діяльністю та економічним розвитком.

Економічний результат природоохоронних заходів складається з: відвернених економічних збитків в результаті забруднення навколишнього середовища; приросту економічної (грошової) оцінки природних ресурсів завдяки їх збереженню за допомогою реалізації природоохоронних заходів; приросту доходу від реалізації продукції, що отримана унаслідок повної утилізації сировинних та інших матеріальних ресурсів як результат здійснення природоохоронних заходів.

Економічне обґрунтування природоохоронних заходів потребує повного охоплення всіх екологічних, економічних і соціальних результатів у різних сферах народного господарства; повного охоплення усіх витрат, пов'язаних із реалізацією різних варіантів заходів; урахування чинника часу при оцінці витрат і результатів природоохоронних заходів; міжгалузевий підхід з урахуванням необхідності економії витрат забезпечення ефективнішого використання природних ресурсів у масштабі території, що розглядається.

Висновки і пропозиції. Структурна перебудова сільськогосподарського виробництва, переведення

його на принципово нову економіко-технологічну основу, з врахуванням екологічних факторів, вимог, законів і нормативів являється обов'язковою та важливою умовою успішного подолання екологічної кризи, яка охопила практично всі сфери та складові природного середовища України. Щорічні втрати від нераціонального і неефективного природокористування, за оцінками фахівців, становлять до 20% національного доходу нашої держави. Все це є результатом нехтування екологічними законами, критеріями, факторами і вимогами в господарюванні та виняткової експлуатації природних ресурсів, зокрема земельних.

Так, для оптимізації стану сільськогосподарських угідь необхідно запроваджувати заходи щодо охорони земель та попередження забруднення з метою прямування до еталонного стандарту якості, який характеризується найвищими для конкретної ґрунтово-кліматичної зони показниками родючості, екологічного стану та іншими ідеальними критеріями, що представляє собою оптимальне значення всіх факторів продуктивності рослин в оптимальній кількості [6, с. 222-229].

Список літератури:

1. Основи екології [Романова В.Ю., Костенко В.К., Колеснікова В.В., Мартинова О.А.]. – Д. : ДонНТУ, 2008. – 215 с.
2. Закон України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» від 19 червня 2003 р. № 963-IV [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – Офіц. веб-портал. – 2003. – № 39. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/963-15>.
3. Мураховська О.О. Адміністративно-правові аспекти охорони сільськогосподарських земель від забруднення та засмічення / О.О. Мураховська // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації професійних спілок України. Серія: Право та державне управління. – № 2, 2011 [2]. – С. 84-89.
4. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2011 році. – К. : Міністерство екології та природних ресурсів України, LAT & K. – 2012. – 258 с.
5. Землеробство: [підруч., 2-ге вид. перероб. та доп.] / В.П. Гудзь, І.Д. Примак, Ю.В. Будьонний, С.П. Танчик. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 464 С.
6. Тархов П.В. Сучасні еколого-економічні проблеми визначення адекватної оцінки земель сільськогосподарського призначення / П.В. Тархов, О.О. Хворост // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2004. – № 9(68). – С. 222-229.

Тютюнник А. А.

Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований Национальной академии наук Украины

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КАЧЕСТВА ЗЕМЕЛЬ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО НАЗНАЧЕНИЯ

Резюме

Проведено дослідження теоретических вопросов екологіческих и економіческих аспектов качества земель сільськогосподарського призначення. Определены последствия влияния антропогенной нагрузки на сільськогосподарські землі. Предложены пути решения проблемы екологіческого кризиса и повышение качественных показателей земель.

Ключевые слова: качество земель, земли сільськогосподарського призначення, еколого-економіческие аспекты.

Tutyunnik A. A.

Institute of Market Problems and Economic-Ecological Research of National Academy of Sciences of Ukraine

ECOLOGICAL AND ECONOMIC ASPECTS OF QUALITY ASSURANCE OF AGRICULTURAL LAND

Summary

A study of theoretical issues to environmental and economic aspects of the quality of agricultural land related. The effects of anthropogenic pressures on agricultural land determined. The ways of solution to the problem of environmental crisis and increasing land quality indicators proposed.

Key words: quality of land, agricultural land, environmental and economic aspects.